

راهکارهای مربیان تربیتی در کنترل پرخاشگری کودکان 7 تا 12 ساله با رویکرد اسلامی

سونیا مرادی، نسرين برزویی¹

چکیده

از اساسی‌ترین وظایف مربیان تربیتی در امر تربیت و تعلیم که از ظریف‌ترین کارهایی است که بر عهده آنها است؛ ارائه راهکارهای مقابله با پرخاشگری در کودکان است؛ پرخاشگری، معمولاً الگویی از رفتارها و اعمال است که در ایجاد ارتباط مؤثر بین کودکان و اطرافیان لطمه می‌زند، بنابراین به دلیل آثار بسیار سوئی که پرخاشگری بر روی رفتار و اعمال کودکان مخصوصاً کودکان 7 تا 12 سال دارد، ضروری است این موضوع مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به هدف اصلی تحقیق، که بررسی راهکارهای اتخاذی مربیان تربیتی در مقابله با پرخاشگری کودکان 7 تا 12 ساله با رویکرد اسلامی می‌باشد، روش انجام پژوهش از نوع کیفی است و از جمله مطالعات کتابخانه‌ای به شمار می‌رود، که به صورت توصیفی - تحلیلی به بررسی موضوع پرداخته شده؛ از جمله یافته‌ها و نتایج این پژوهش می‌توان به راهکارهای معنوی و راهکارهای روانشناختی اشاره نمود به گونه‌ای که هدف این راهکارهای اتخاذی از سوی مربیان تربیتی برخورد شایسته در مواجهه با لغزش‌ها و خطاهای کودکان 7 تا 12 ساله و اصلاح و تغییر رفتار نادرست آنان باشد. چرا که اگر این امر به غیر از کانال عقلانیت و شیوه‌های صحیح انجام شود چه بسا که ضربات جبران ناپذیری بر روحیات متربی خواهد گذاشت و در نتیجه مربیان تربیتی در امر تربیت ناکام خواهند ماند.

کلید واژه ها : راهکارهای اتخاذی - مربیان تربیتی - پرخاشگری - کودکان 7 تا 12 سال.

¹. طلاب سطح ۲، حوزه امام خمینی رحمه الله، کرمانشاه.

در هر دوره ای دانشمندان و متفکران درباره تربیت صحیح کودکان و کاهش تنش ها و هیجانات و پرخاشگری آنها ، فعالیت های علمی و عملی داشته و در این زمینه، نظرات کاربردی مهمی ارائه داده اند و از دیدگاه آنها یکی از عوامل مهمی که پیامدهای سوئی بر کودکان برجا می گذارد، خشونت و پرخاشگری در سنین کودکی مخصوصا سن 7 تا 12 سالگی است .

منظور از پرخاشگری ، هیجان جهان شمولی است که در همه فرهنگ ها دیده می شود و بهداشت روانی جامعه را مختل می کند . پرخاشگری رفتار منحصر به فردی نیست و به رفتارهایی که افراد انجام می دهد و باعث آسیب های عاطفی ، روانشناختی و یا جسمانی به دیگران می شود اشاره دارد .

در برخی موارد، کودکان 7 تا 12 ساله مرتکب پرخاشگری می شوند و والدین و مربیان تربیتی آنها را به دلیل پرخاشگری کردن، سرزنش می کنند و این امر علاوه بر جنبه های انسانی و حقوق بشری، یک مشکل عمده سلامت به حساب می آید و عواقب جسمی، روانی ، اخلاقی و رفتاری و حتی اجتماعی ناشی از آن می تواند سلامت آنها ، خانواده و جامعه را به خطر اندازد. بنابراین ضروری است که در جهت کنترل و کاهش خشونت این قشر از کودکان راهکارهایی ارائه شود و چه بهتر که این راهکارها توسط مربیان تربیتی آنها اتخاذ شود تا این کودکان بتوانند پرخاشگری و تکانه های خود را کنترل کنند، یا درگیری ها را به روش های قابل قبول اجتماعی حل کنند.

از نظر پیشینه نظری پرخاشگری در شمار آن دسته از پدیده های اجتماعی است که به رغم بیزاری انسان از آن، در تمامی ادوار تاریخ زندگی اجتماعی و تعامل افراد، گروه ها، نهادها و... حضور - پر دامنه یا محدود - داشته است.

همچنین مسئله پرخاشگری کودکان، مطلب تازه ای نبوده و منحصر به اجتماع امروز نیست، خوب یا بد، پرخاشگری از خصائص انسان ها است، از روزی که بشر پا به عرصه وجود گذاشت پدیده پرخاشگری نیز با وی متولد شد. بنابراین پرخاشگری واژه ای است که از زمان خلقت حضرت آدم و جنگ هابیل و قابیل، با تاریخ تمدن انسان در هم آمیخته است، هر چند که خود مفهومی کاملاً غیر انسانی و دور از تمدن دارد؛ با آمدن اسلام، قوانین ویژه ای در این باره تشریع و به اجرا درآمد. (رفیع پور، آناتومی جامعه یا سنه الله: مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی، ص 15). به لحاظ پیشینه تجربی با توجه به جستجوهای که در سایت های مختلف از جمله ایران داک، sid و تبیان و... انجام گرفت هیچ پایان نامه و مقاله ای تحت عنوان راهکارهای اتخاذی مربیان تربیتی در مقابله با پرخاشگری کودکان 7 تا 12 ساله با رویکرد اسلامی وجود ندارد اما برخی کتب و مقالات مشابه عنوان فوق وجود دارد که به جهت اختصار به ذکر برخی از آنها اشاره می شود: (1) کتاب: «تعلیم و تربیت اسلامی» تألیف: مجید رشیدپور (2) مقاله: «پرخاشگری چیست؟» نوشته جعفر هاشملو و (3) مقاله «روماهای دوران کودکی و اقدام به خودکشی در بزرگسالی» نوشته ابراهیمی، حجت الله. دژکام، محمود؛ وجه تمایز این پژوهش با کتب و مقالات فوق الذکر این است که در نوشتار حاضر راهکارهای اتخاذی مربیان تربیتی در مقابله با پرخاشگری کودکان 7 تا 12 ساله با رویکرد اسلامی پرداخته می شود در حالی که در سایر کتب و مقالات به این امر اشاره ای نشده است؛ اکنون سؤال اصلی پژوهش این است که راهکارهای اتخاذی مربیان تربیتی در مقابله با پرخاشگری کودکان 7 تا 12 ساله با رویکرد اسلامی چه هستند؟ محقق در صدد است به این سؤال پاسخ دهد.

۱. مفهوم شناسی

در این قسمت از نوشتار به بررسی مفاهیم از ابعاد لغوی و اصطلاحی پرداخته می شود.

۱.۱. راهکار

در لغت واژه «راهکار» کلمه ای ترکیبی است از « راه + کار» به معنای راه حل، پاسخ، جواب، شیوه نامه و روش حل مسائل و یا روش انجام کار است؛ در اصطلاح این واژه به معنای مسیر ها و راههایی که در اختیار هست که برای رسیدن به هدف یا قصد و انگیزه‌ی انجام امور وجود دارد. (عمید، فرهنگ لغت عمید، ص 265).

۱,۲. مربیان تربیتی

عبارت « مربیان تربیتی » از دو قسمت تشکیل شده که ابتدا کلمه مربی و سپس کلمه تربیت بررسی خواهد شد.

واژه مربی در لغت به معانی متعددی از قبیل آموزگار ، معلم ، راهنما ، آموزنده ، مدرس و استاد است و در اصطلاح به پرورش دهنده و تربیت کننده افراد گفته می شود. (دهخدا ، لغت نامه دهخدا ، ج 1 ، ذیل واژه مربی) واژه «تربیت» در لغت به معنی «پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن» است. (معین، فرهنگ لغت معین ، ذیل واژه تربیت) واژه «تربیت» عربی است. معادل فارسی آن «پرورش» است. واژه‌ی تربیت از ریشه‌ی «رَبَوَ» (ابن منظور ، لسان العرب، ذیل واژه «ربو») و باب تفعیل است. در این ریشه، معنای زیادت و فزونی اخذ شده است (فراهیدی، العین ، ذیل واژه «ربو»)

و در مشتقات مختلف آن، می توان این معنا را به نوعی بازیافت. مثلاً به تپه «رَبَوَه» گفته می شود (طریحی ، مجمع البحرین ، ذیل واژه «ربوه»).

، زیرا نسبت به سطح زمین برآمده است. نفس زدن را «رَبَوَ» می گویند، به سبب اینکه موجب برآمدن سینه می شود. (راغب اصفهانی ، مفردات راغب ، ص 184.)

در اصطلاح واژه تربیت یعنی فرایند فعالیت های تأثیرگذار بر رشد مربی با هدف ایجاد تغییر مطلوب در مربی. (شریعتمداری ، تعلیم و تربیت اسلامی ، ص ۶)

مربی تربیتی در اصطلاح: به فردی گفته می شود که به عمد، مجموعه ای از اعمال خاص به منظور اثرگذاری بر شناخت ها، اعتقادات، احساسات، عواطف و رفتارهای انسان یا انسان های دیگر، بر اساس برنامه ای سنجیده، انجام می دهد». (داوودی، پیامبر و اهل بیت و تربیت دینی، ج 2، ص 25)

۱,۳. پرخاشگری

پرخاشگری در لغت به معنای ستیزه و تندی کردن آمده (دهخدا، لغتنامه دهخدا، ذیل واژه پرخاشگری. (و در اصطلاح پرخاشگری یک واکنش عمومی و پدیده نابهنجار اجتماعی است که به قصد آزار کسی یا آسیب رساندن به چیزی ابزار می شود. آن چه در این تعریف حائز اهمیت است قصد و نیت رفتار کننده می باشد یعنی یک رفتار آسیب زا در صورتی پرخاشگری محسوب می شود که از روی قصد و عمد، به منظور صدمه زدن به دیگری انجام پذیرد. (هاشملو، مقاله " پرخاشگری چیست"، ص 16).

۱,۴. کودکان

واژه کودکان در لغت جمع کلمه کودک است، که کودک در لغت به معنای فرزند است (انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج 6، ص 5989). و در اصطلاح به فرزند انسان از زمان تولد تا بلوغ، کودک یا «صغیر» گفته می شود. (ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج 11، ص 401) که معادل آن در زبان عربی واژه «طفل» است (جمعی از نویسندگان، معجم الوسیط، ج 1، ص 515) (همچنین و در اصطلاح به محصول تولید مثل والدین (زن و مرد) فرزند گفته می شود و می تواند فرزند دختر یا پسر باشد. (دهخدا، لغتنامه دهخدا، ذیل واژه (فرزند). (همچنین در برخی کتب لغوی و اصطلاحی آمده که فرزند صغیر انسان را کودک (طفل) نامند. این لفظ بر فرزند مذکر (پسر) و مؤنث (دختر) و نیز جمع آنها (فرزندان) اطلاق می گردد و تا زمانی که به سن تمیز نرسیده است، او را طفل صغیر می نامند. (فیومی، احمد بن محمد، مصباح المنیر، ص 374)

در برخی موارد، کودکان 7 تا 12 ساله مرتکب پرخاشگری می شوند و والدین و مربیان تربیتی آنها را به دلیل پرخاشگری کردن، سرزنش می کنند و این امر علاوه بر جنبه های انسانی و حقوق بشری، یک مشکل عمده سلامت به حساب می آید و عواقب جسمی، روانی، اخلاقی و رفتاری و حتی اجتماعی ناشی از آن می تواند سلامت آنها، خانواده و جامعه را به خطر اندازد. بنابراین ضروری است که در جهت کنترل و کاهش خشونت این قشر از کودکان راهکارهایی ارائه شود و چه بهتر که این راهکارها توسط مربیان تربیتی آنها اتخاذ شود تا این کودکان بتوانند پرخاشگری و تکانه های خود را کنترل کنند، یا درگیری ها را به روش های قابل قبول اجتماعی حل کنند.

برای اینکه مربیان تربیتی در مواجهه با پرخاشگری کودکان در سنین 7 تا 12 سالگی عملکردی تاثیرگذار داشته باشند بایستی راهکارهایی اتخاذ کنند و این راهکارها به دو دسته راهکارهای معنوی و راهکارهای روانشناختی قابل تقسیم هستند.

راهکارهای روانشناختی و روان درمانی عبارتند از: 1. آگاهی از مهارت های تربیتی 2. پرهیز از برخورد خشن و ناشایست 3. روش تغافل.

راهکارهای معنوی عبارتند از: 1. روش قصه گوئی و داستان سرایی 2. روش پند و موعظه 3. روش محبت.

منابع

قرآن کریم

1. احمدی، علی اصغر (1393). اصول تربیت. چاپ هشتم. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

2. آقامیری، فاطمه سادات. (1395). عطیه الهی. چاپ اول. قم: انتشارات بوستان کتاب.
3. ابراهیمی، حجت‌الله و دژکام، محمود. (1392). تروماهای دوران کودکی و اقدام به خودکشی در بزرگسالی. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران.
4. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی. (1121 ق). تحف العقول. قم: نشر جامعه مدرسین.
5. ابن منظور، محمد بن مکرم. (1407 ق). لسان العرب. بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه.
6. انوری، حسن. (1387). فرهنگ بزرگ سخن. تهران: نشر دانش.
7. امینی‌زاده، محمدرضا. (1376). فرهنگ و تعلیم و تربیت اسلامی. چاپ اول. قم: انتشارات در راه حق.
8. بخاری، محمد بن اسماعیل. (1422 ق). صحیح بخاری. بیروت: دارالفکر.
9. تمیمی آمدی، احمد. شرح غررالحکم و درالکلم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. خاکپور، حسین. (1396). راهکارهای درمان پرخاشگری از دیدگاه قرآن و روایات. نشریه پژوهش در دین و سلامت. دوره 3، شماره 4، تهران.
۱۱. دهخدا، سید علی‌اکبر. (1377). لغت‌نامه دهخدا. تهران: نشر دانشگاه امیرکبیر.
۱۲. داوودی، محمد. (1380). سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) (تربیت دینی). *پ قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
۱۳. راشد، حسین علی. (بی‌تا). فضیلت‌های فراموش شده. مترجم: کریم فیضی. تهران: نشر اطلاعات.

۱۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (1362). مفردات الفاظ القرآن. چاپ دوم. قم: نشر مرتضویه.

۱۵. رشیدپور، مجید. (1386). پرورش‌های اخلاقی و تربیتی. چاپ دوم. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.

۱۶. رفیع‌پور، فرامرز. (1377). آناتومی جامعه یا سنه‌الله: مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی کاربردی. تهران: انتشارات

کاوه.

۱۷. سپاس، زهرا. (1399). اثرات پرخاشگری والدین با فرزندان.

۱۸. شریعتمداری، علی. (1387). تعلیم و تربیت اسلامی. تهران: نشر امیرکبیر.

۱۹. صدوق، محمد بن علی. (1406 ق). ثواب الأعمال و عقاب الأعمال. چاپ اول. قم: دارالرضا.

۲۰. صحیفه سجادیه. ترجمه علی حجتی کرمانی. تهران: دارالکتب الإسلامیه.

۲۱. طباطبائی، سید محمدحسین. (1377). تفسیر المیزان. ترجمه محمدباقر موسوی گرمارودی. تهران: انتشارات

اسلامیه.

۲۲. طریحی، فخرالدین. (1375). مجمع البحرین. محقق: حسینی اشکوری، احمد. چاپ سوم. تهران: نشر

مرتضوی.

۲۳. فراهیدی، خلیل بن احمد. (1407 ق). العین. بیروت: دارالعلم.

۲۴. فیومی، احمد بن محمد. (1408 ق). المصباح المنیر. بیروت: دارالعلم.

۲۵. قائمی، علی. (1387). زمینه تربیت. چاپ نهم. تهران: انتشارات سازند.

۲۶. کاظمی مازندرانی، یحیی. (1397). نگرشی بر اعجازهای پزشکی قرآن. قم: دارالفکر.

۲۷. کلینی، محمد بن یعقوب. (1407 ق). الکافی. چاپ چهارم. تهران: دارالکتب الإسلامیه.

۲۸. مجلسی، محمدباقر. (1408 ق). بحارالانوار. بیروت: دارالاحیاء التراث العربیه.

۲۹. معجم الوسیط. (1388). قم: نشر کتب اسلامیه.

۳۰. معین، محمد. (1383). فرهنگ لغت معین. تهران: نشر سرایش.

۳۱. مسلم، مسلم بن حجاج. (2003). صحیح مسلم. بیروت: دار احیاء التراث العربی.

۳۲. مکارم شیرازی، ناصر. (1375). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الإسلامیه.

۳۳. نهج البلاغه. ترجمه محمد دشتی. قم: مؤسسه تحقیقات اسلامی.

۳۴. هاشملو، جعفر. (1396). مقاله "پرخاشگری چیست". فصلنامه روانشناسی. تهران.

